

הקדמה לחומש דברים

המפגש עם דבר ה' המופיע בחמישה חומשי תורה

דבר ה' המופיע אלינו בתורה מתגלה בהדרגה מחומש לחומש :

בחומש בראשית, אנו נפגשים עם אבות האומה שנבחרו להיות שורש לעם סגולה, ועם מידותיהם הטובות והישרות.

בחומש שמות, ה'משפחה' הופכת לעם. עם ה' מתגלה בשלוש קומות: יציאת מצרים, מתן תורה והשראת השכינה בתוכנו, במשכן.

חומש ויקרא, הוא המשכו של חומש שמות, מפורט בו סדר השראת השכינה במשכן, על ידי עבודת הקורבנות. מתוך המשכן, שהוא מרכז החיים של עם ישראל, יוצאת הדרכה אלקית כיצד להופיע את הקדושה בחיים, על ידי ריבוי מצוות.

בחומש במדבר, יוצא העם למסע לעבר ארץ ישראל. גם בהליכתו בדרך, ממשיכה ההנחיה האלקית והשראת השכינה ללוותו. הנסיונות והמשברים שבדרך, הנם חלק מתהליך אלקי, שבא להפוך אותנו מעם של עבדים לעם ה', הראויים לנחול את הארץ.

בחומש דברים, לאחר הליכה של ארבעים שנה במדבר, מגיע עם ישראל לשערי ארץ ישראל לקראת הגשמת ייעודו - כיבוש וירושת הארץ, הקמת מלכות ובניית מקדש. במשך שלושים ושבעה ימים נושא מרומם משה רבנו את העם ומכשירם להבנת ייעוד זה.

בעבר הירדן בכניסה לארץ מתבארת ומתחדשת הבנת כל התורה. וכדבריו של **הרב צבי יהודה** בשיחותיו (דברים עמ' 132):

"משנה תורה הוא נשמת התורה... עם הכניסה לארץ יש עניין לגילוי החיוניות הנשמית האחדותית של כל התורה כולה... הכל חוזר ומתחדש ומקבל חיוניות אחדותית".

בהקדמה זו, ננסה להבין את המבנה, התוכן והמהות של חומש דברים. ננסה לגלות כיצד משה מרומם את עם ישראל להבנת המשמעות הגדולה שבכניסתו לארץ חיו ומילוי ייעודו.

הקשיים בהוראת חומש דברים

בארבעת החומשים הקודמים התורה מתארת את המאורעות שהתרחשו מראשית הבריאה דרך השתלשלות האנושות והופעת אבות האומה, לידת עם ישראל קבלת תורה והשראת השכינה במשכן ועד המאורעות שעברו על עם ישראל במסעם במדבר.

רבות מן המצוות המובאות בחומשים אלו מופיעות בהקשר ברור למאורעות שהתרחשו באותו הזמן: לדוגמה - המצוות שבסוף פרשת בא קשורות ליציאת מצרים, המצוות בחומש ויקרא קשורות לעבודת המשכן ולכהנים העובדים בו, המצוות בחומש במדבר קשורות לניסיונות המדבר ועוד. במובן זה, הסדר הכרונולוגי של הנושאים והקשר ביניהם ברור מאד.

בנקודות אלו, שונה חומש דברים באופן משמעותי מארבעת החומשים שקדמו לו. הוא אינו עוסק בסדר כרונולוגי של מאורעות ומצוות, אלא בחזרה ושינון של חלק מהמאורעות ומהמצוות המופיעים בחומשים הקודמים בתוספת מצוות חדשות. ומכאן הקושי בהבנת המבנה והתוכן של החומש. אין כאן חזרה מסודרת וכרונולוגית של המאורעות; חלקם נשנים באריכות, חלקם ברמז וחלקם אינם מופיעים כלל. נכון הדבר גם

ביחס למצוות המופיעות בחומש. מדוע בוחר משה רבנו לחזור דווקא על מצוות מסוימות? וכן, מהו עניין של אותן מצוות חדשות שלא נמנו עד עתה?

גם תוכן הדברים דורש התבוננות. עם ישראל עומד בפני אתגר לא פשוט - כיבוש וירושת הארץ הכרוך במלחמות קשות ובמפגש עם טומאת עמי כנען. עליו להיות גוי קדוש וסגולת כל העמים, להקים מלכות ולבנות את בית המקדש. בדבריו המפורטים בחומש דברים, מתכוון משה להדריך את עם ישראל למילוי יעודו זה.

השאלה היא כיצד דברי משה שהם בעיקר חזרה על התורה ומצוותיה בתוספת מצוות חדשות מרוממים את העם למילוי יעודו?

הפתרון לקשיים שמנינו בהוראת החומש, נעוץ בהבנה עמוקה ורחבה הן של התוכן והן של מבנה החומש, ובוזה תעסוק ההקדמה שלפנינו.

ענינו של חומש דברים - מהותה וחשיבותה של כניסת עם ישראל לארץ ישראל

עם ישראל נמצא בערבות מואב, על מפתנה של ארץ ישראל ובמשך שלושים ושבעה ימים מבאר להם משה את המשמעות העמוקה שיש לכניסתם לארץ, את היעוד הגדול שבחיבור העם עם ארצו, בכיבוש הארץ וירושתה והקמת מלכות ישראל.

1. כניסת עם ישראל לארץ - קידוש השם בארץ, תקוות כל הדורות

רצון ה' בברית העולם היה ששמו יתגלה בתוך 'העולם הזה' הגשמי - ב'תחתיות ארץ', על ידי עם ישראל, כפי שכתב הנצי"ב בפירושו העמק דבר (במדבר כג, יט):

"מתחילת בריאת שמים וארץ רצה הקב"ה להשכין שכינתו בארץ, אלא שלא הגיע העת ליתן התורה... ואחר כך קבלו ישראל את התורה, אז נגמר רצון השגחת ה' שהיה בבריאת שמים וארץ, שיהא כל הנהגת העולם אחרי מעשי ישראל".

כיצד תוכל מגמה זו לצאת אל הפועל? על ידי כניסת עם ישראל לארץ ישראל, ובנין החיבור העמוק שביניהם, כפי שמסביר הרב צבי יהודה בשיחותיו (שם 406-409):

"סוף סוף אחרי תקופה של מאות דורות... מגיע העולם לבגרות, למצב ששם ה' יחול עליו... הציפיה האלקית להתגלות בעולם התחילה להתקיים... ויאמר ה' אל אברהם: לך לך... אל הארץ אשר אראך... ואעשך לגוי גדול. נוצרה הנשמה הענקית הזאת, ומאז, גילוי שם ה' עבר מיחידים אל ציבור... גילוי קידוש השם על ידי גוי קדוש... זהו דבר הכרחי ומבטיח עם הבטחה: 'ואעשך לגוי גדול' בא הציווי: 'לך לך... אל הארץ'... העם הזה והארץ הזו קשורים ומחוברים למען גילוי קידוש השם בעם ובארץ".

על ידי שיבת האומה לארצה תוכל להתקיים הבטחת ה' לאברהם, "וְנִכְרְכּוּ כָךְ כָּל מְשֻׁפָּחֵת הָאֲדָמָה" (בראשית יב, ג), והאנושות כולה תזכה לברכת ה' ולהכרה במלכותו.

כשעם ישראל מגיע לארץ חייו, המקום המתאים לטבעו, יכולות כל סגולותיו להתגלות. התורה יכולה להופיע בכל מערכות החיים, בחיי הפרט, החברה והאומה בכלל. התורה, הנבואה הכהונה והמלכות מופיעות במלוא הדרן והן המנחות את חיי האומה בארצה.

דבר זה הוא נס ופלא בעיני אומות העולם, המגלות שאפשר לחיות חיים מוסריים, אלקיים בתוך העולם הזה. הגויים רואים כיצד השראת השכינה וברכת ה' שורות על עם ישראל ומתוך כך מתמלאים גם הם רצון להשתייך לתהליך של גילוי מלכות ה' בעולם, וכפי שהיה לתקופה קצרה בימי שלמה המלך.

2. הקשר בין עם ישראל לארץ ישראל - קשר של חיים

ניתן לחשוב שארץ ישראל היא רק אמצעי שעל ידו עם ישראל יכול לשבת בשלווה כאומה ולעבוד את אלקיה. אולם הבנה זו היא חסרה, כפי שכתב מרן הרב קוק בספרו **אורות** (ארץ ישראל עמ' ט):

"ארץ ישראל אינה דבר חיצוני, קנין חיצוני לאומה, רק בתור אמצעי למטרה של ההתאחדות הכללית והחזקת קיומה החומרי או אפילו הרוחני. ארץ ישראל היא הטיבה עצמותית קשורה בקשר חיים עם האומה, חבוקה בסגולות פנימיות עם מציאותה".

הקשר בין עם ישראל לארץ ישראל הוא קשר קיומי, קשר של חיים, וחיבור עמוק זה מפרה ומעמיק את חיי האומה כולה.

הסגולות המיוחדות של האומה והארץ - השראת השכינה, הנבואה והתורה - מופיעות בשלמותן דווקא בארץ, כמו שכותב הגר"א בספרו **אדרת אליהו** (א, ה):

"...כי שניהם ביחוד, ישראל וארץ ישראל [מיוחדים להשראת שכינה]. ישראל משבעים אומות וארץ ישראל מכל הארצות. וכמו שנקרא 'אלקי ישראל', נקרא 'אלקי הארץ'... וזהו שאמרו בסוף כתובות (קי ע"ב): 'כל הדר בחוץ לארץ דומה כמי שאין לו אלק'. וגילוי של תורה הוא בארץ כמו שאמרו (בבא בתרא קמח ע"ב): 'אורה דארץ ישראל מחכים'. וגם הנבואה אינה שורה אלא בארץ ישראל".

לאור זאת, מובן שכשעם ישראל חוזר לארצו, גם העם וגם הארץ מפרים זה את זה ומגלים את סגולותיהם, כפי שכתב מרן הרב קוק בהקדמה לספרו **שבת הארץ** (פרק ג):

"סגולת הארץ וסגולת האומה מתאימות יחד. כשם שהאומה היא מיוחדת להתרוממות האלקית... כך בארץ - ארץ ה'. היא מכשירה את העם היושב עליה... להוציא לפועל את עריגת קדושתו... העם פועל בכוחו הנפשי על הארץ... והארץ פועלת על העם להכשיר את תכונתו לפי חפץ חיים אלקיים שלמים".

התחדשות נשמת ישראל בכניסה לארץ

קשר החיים שבין עם ישראל לארץ ישראל בא לידי ביטוי בכך שכלל ישראל זוכים להתחדשות נשמתית עם ביאתם לארץ, כפי שהזכיר הרב צבי יהודה בשיחותיו (דברים עמ' 34-33) בשם רבי אברהם אזולאי סב סבו של החיד"א:

"בארץ ישראל זוכים אנו להתחדשות נשמתית, כאן... בבית חיינו, מופיע עיקר חיינו, עיקר נורמליותנו - נשמתנו הציבורית הכלל ישראלית... כשיהודי בא פעם ראשונה לארץ - הוא מקבל נשמה חדשה... אדם מישראל שנושם מאוויר ארץ ישראל, מיד נעשה שייך למציאות אחרת. כי החיוניות הבריאה של כלל ישראל, במובנה האמיתי, מקומה כאן בבית חיינו...".

מהי אותה נשמה כללית שמקבל האדם בארץ ישראל? זוהי אותה אחדות לאומית, אותה ערבות הדדית המחברת את כל ישראל יחד, להיות **כאיש אחד**. וכך כותב המהר"ל בספר **נתיבות עולם** (נתיב הצדקה פרק 1):

"כאשר נכנסו ישראל לארץ נעשו ישראל עם אחד לגמרי, עד שעברו [את הירדן] ונעשו ערבים זה בעד זה... מחוברים להיות עם אחד לגמרי... ועל ידי ארץ ישראל הם עם אחד לגמרי".

התחדשות האמונה, התורה והמצוות - בארץ

עם כניסת עם ישראל לארצו מתחדשות האמונה, התורה והמצוות:

1. **התחדשות האמונה** - בארץ ישראל מתגלה האמונה במובנה השלם, כפי שכתב הרמב"ן (ויקרא יח, כה):

"ארץ ישראל... היא נחלת ה' מיוחדת לשמו... בהנחילו אותה לעמו המיוחד שמו, זרע אוהביו... בתתו לנו את הארץ שיהיה הוא יתברך לנו לאלקים ונהיה מיוחדים לשמו... והוא מאמרם (כתובות קי ע"ב): 'כל הדר בחוצה לארץ דומה כמי שאין לו אלק', שנאמר: 'לתת לכם את ארץ כנען להיות לכם לאלקים' (ויקרא כה, לח)... כל זמן שאתם בארץ כנען הייתי לכם לאלקים, אין אתם בארץ כנען כביכול אין אני לכם לאלקים".

2. **התחדשות התורה** - ראינו שכשעם ישראל נכנס לארץ, נשמתו מתחדשת. יחד עם התחדשות נשמת ישראל מתחדשת התורה - שהיא תוכן החיים הפנימי של עם ישראל, שהרי ישראל ואורייתא הם דבר אחד (זהר ח"ג עג ע"ב). אם כן יוצא שבכניסתם לארץ התורה מתחדשת, כפי שבאר הרב צבי יהודה בשיחותיו (דברים עמ' 35):

"עם התחדשות נשמת ישראל בכניסתם לארץ, מתחדשת ומתבארת כל התורה כולה... שכן ישראל ואורייתא הם דבר אחד... אנו יוצאים מן המדבר, נכנסים פנימה... ומתחילים להתרגל לנשום את אוויר ארץ ישראל, אוויר הבריאות, אוויר המקוריות... אוויר ארץ ישראל הוא יצירה אלקית, וממנו נפח ריבונו של עולם את נשמת חיינו. כאן מקום בריאותו היסודית של שכלנו וכל הרוחניות שלנו".

3. **התחדשות המצוות** - לאור זאת מובן מדוע גם המצוות מתחדשות עם כניסתם של ישראל לארץ, שהרי המצוות הן ההתפרטות של התורה, הן מבארות כיצד התורה יכולה להופיע בכל מערכות החיים, בחיי הפרט, החברה והאומה בכלל. חז"ל מלמדים אותנו שלא רק שהמצוות מתחדשות ומתבארות בכניסתנו לארץ אלא שעיקר קיומן של המצוות הוא בארץ ישראל דווקא, וכל קיום המצוות בחוצה לארץ הוא בתור זיכרון, שלא יהיו בעינינו כחדשים כשנשוב לקיימן בארץ, וכך דרשו בספרי (עקב מג):

"[כך אמר הקב"ה לישראל]: אף על פי שאני מגלה אתכם מן הארץ לחוץ לארץ, היו מצוינים במצוות, שכשאתם חוזרים, לא יהיו לכם חדשים".

ובאר הרמב"ן (שם):

"כי עיקר כל המצוות ליושבים בארץ ה'. ולפיכך אמרו בספרי: ישיבת ארץ ישראל שקולה כנגד כל המצוות".

התחדשות הברית בין ה' לישראל - בארץ

הקב"ה בחר בעם ישראל: "והִיִּיתֶם לִי סֶגְלָה מְכֻלָּה הָעַמִּים" (שמות יט, ה). בחירה זו באה לידי ביטוי בנשמה האלקית והמיוחדת שנפח בקרבן. ישראל הוא עם סגולה בעל כשרון מיוחד שמסוגל לקרוא בשם ה' בכל מערכות חייו הפרטיים והלאומיים: "עַם זֶה יִצְרָתִי לִי תְהֵלְתִּי יִסְפְּרוּ" (ישעיהו מג, כא).

יחד עם הבחירה האלקית בעם ישראל, ה' כרת ברית עם ישראל והבטיח שהבחירה בהם היא מוחלטת ונצחית, וגם אם יהיו מצבים של ירידות ונפילות בעם ישראל, הברית לא תופר.

ברית זו החלה עם הופעת אברהם אבינו, אבי האומה, מעל במת ההיסטוריה. וכך נאמר בברית בין הבתרים (בראשית טו, יח): "בַּיּוֹם הַהוּא כָּרַת ה' אֶת אֲבְרָם בְּרִית לְאֵמֹר לְזָרְעֶךָ נָתַתִּי אֶת הָאָרֶץ הַזֹּאת..."

לומדים אנו מזה, שברית העם וברית הארץ שזורות יחדיו.

עם הכניסה לארץ, שמכוחה מתחדשת נשמת האומה, אמונתה, תורתה ומצוותיה, הולכת ומתחדשת גם הברית בין ה' לעם ישראל, כפי שנלמד בפרשת נצבים (כג, ט-יא): "אַתֶּם נִצָּבִים הַיּוֹם כְּלָכֶם [עם כניסתכם לארץ]... לְעִבְרֶךָ בְּבְרִית ה' אֱלֹהֶיךָ וּבְאֶלְתּוֹ אֲשֶׁר ה' אֱלֹהֶיךָ כָּרַת עִמָּךְ הַיּוֹם".

וכך מבאר הרב צבי יהודה בשיחותיו על פרשת נצבים (עמ' 446):

"כאן בארץ, כלל ישראל מתגלה בכל בריאותו... 'מי כעמך ישראל גוי אחד בארץ' ומתוך כך מופיעה התורה בכל שלמותה ותמימותה. מהתחדשות ישראל ואורייתא נמשכת התחדשות הברית".

הניסיונות בתקופת המדבר רוממו את עם ישראל לעמוד על דעת ה'

ארבעים שנה של ניסיונות בשנות הנדודים של עם ישראל במדבר רוממו את העם, כפי שתב רבנו בחיי (שמות יג, יז): "ודע כי כל ענייני ישראל ומקריהם במדבר, הכל היה נסיון גמור, כדי שיגדלו נפשם השכלית..."

לאחר שנים ארוכות של גלות, שעבוד ודיכוי במצרים, תכונות העבדות דבקו בעם ישראל ומנעו ממנו לגלות את תוכנותיו הטבעיות. הקדוש ברוך הוא מעביר את עם ישראל 'סדרת חינוך' במדבר כדי שישתחרר מכבלי השעבוד, ויוכל לגלות את כוחותיו בשלמות.

מתוך כך, לאחר ארבעים שנות הליכה במדבר יכול עם ישראל לעמוד על דעת ה', וכך נאמר (דברים כט, ג): "וְלֹא נָתַן ה' לָכֶם לֵב לְדַעַת וְעֵינַיִם לִרְאוֹת וְאָזְנִים לִשְׁמָע עַד הַיּוֹם הַזֶּה", ובאר רש"י: "שאינ אדם עומד על סוף דעתו של רבו וחכמת משנתו עד ארבעים שנה..."

אמנם כל נסיון מניסיונות המדבר בנה בעם ישראל קומה חדשה והבנה חדשה, אך כדי לעמוד על "סוף דעתו וחכמתו" ולהבין כראוי את העומק שבאותם מהלכים אלקיים, היה צורך להמתין ארבעים שנה, ולכן רק בערבות מואב באו דברי משה אל העם.

הדבר דומה לילד שהוריו מחנכים אותו, אוהבים ומעודדים אותו, ולעיתים, בעת הצורך גם מענישים אותו. הילד לומד ומתקדם שלב אחרי שלב, גם אם לעיתים ברגעים מסוימים הוא נתקל בקושי ומתלונן ובוכה. בסוף התהליך, כשיתבונן לאחור על כל מה שעבר בילדותו, יבין למפרע שגם רגעי המשבר היו חשובים לבנין אישיותו.

כך הדבר גם ביחס לחיי האומה. במדבר חוו ישראל ניסיונות וקשיים, ולעיתים התלוננו והתקשו לעמוד בנסיון, אולם בסיומו של המסע הארוך, במבט לאחור הם מבינים שהניסיונות שעברו היו חשובים לעיצוב דמותם ובניית קומתם הגשמית והרוחנית, כהכנה לקראת האתגר האלקי של כיבוש וירושלה.

לאחר כל זאת, מובן מדוע בחומש דברים, המכונה "משנה תורה", משה רבנו חוזר על אירועים שהיו בעבר, ומזכיר לעם ישראל את האתגרים שעמדו בדרכם בתקופת המדבר, כי כעת, על מפתן הכניסה לארץ ישראל, יש להם "לֵב לְדַעַת וְעֵינַיִם לִרְאוֹת וְאָזְנוֹיִם לִשְׁמָע".

הסבר המבנה של חומש דברים

כפי שראינו קודם לכן, החיבור בין עם ישראל לארץ ישראל הוא קשר של חיים. כשעם ישראל מגיע לארצו, מתחדשות נשמתו, תורתו, מצוותיו והברית האלקית עמו. זאת הנחת היסוד שעל פיה ניתן להבין את מבנה חומש דברים:

א. פרשות דברים, ואתחנן, עקב: הקדמה לחומש כולו - ישראל, תורה ומצוות

- (1) **פרשת דברים:** יעודו של עם ישראל להיות 'גוי אחד בארץ'. בפרשה זו בא סיפור קורות עם ישראל במדבר, ומתואר בה כיצד בנו ישראל את קומתם בהדרגה על מנת שיהיו ראויים לנחול את הארץ.
- (2) **פרשת ואתחנן:** התחדשות התורה והאמונה עם כניסתנו לארץ. בפרשה זו מוזכר מעמד מתן תורה, ומופיע יסוד אמונת ישראל בפרשת 'שמע'.
- (3) **פרשת עקב:** התחדשות המצוות עם כניסתנו לארץ. פרשה זו מלמדת על חשיבות לימוד וקיום המצוות בהתאמה למדרגת החיים החדשה בארץ, ומוזכרת בה פרשת 'והיה אם שמוע', שעניינה קבלת עול מצוות.

חלוקה זו מבוססת על דברי הרב צבי יהודה בשיחותיו (דברים עמ' 237-239):

"שלוש הפרשיות הראשונות של חומש דברים מהוות שלישייה אחת: ישראל, תורה ומצוות. זהו הסדר היהודי, שאי אפשר בלעדיו... שלישייה זו של ישראל-תורה-מצוות, היא מציאות יסודית של עניין אלקי שלם, המהווה הקדמה למשנה תורה כולו".

ב. פרשות ראה, שופטים, כי תצא: פירוט מצוות חדשות וישנות שמתחדשות עם כניסתנו לארץ, כי עם ישראל הולך להופיע את התורה ומצוותיה בכל מערכות החיים

- (4) **פרשת ראה:** פירוט מצוות אישיות, חברתיות ולאומיות.
 - (5) **פרשת שופטים:** פירוט מצוות כלליות: תורה, נבואה, כהונה ומלכות.
 - (6) **פרשת כי תצא:** סיום פירוט המצוות שבמרכזן מצוות המלחמה.
- חלוקה זו מבוססת על דברי הרב צבי יהודה בשיחותיו (דברים עמ' 293): "אחרי שלישייה זו של ישראל-תורה-ומצוות בכללותן, נפגשים בשלישייה שניה: ראה-שופטים-כי תצא, פרשיות של מצוות".
- ג. פרשות כי תבוא, נצבים, וילך: חידוש הברית האלקית עם ישראל, ארצו ותורתו:

- (7) **פרשת כי תבוא:** שמחת אחדות העם עם ארצו וכריתת הברית בין ה' לישראל.
- (8) **פרשת נצבים:** תיקון משברי הגלות על ידי גאולה ותשובה, שהיא עדות על נצחיות הברית.
- (9) **פרשת וילך:** ברית על התורה - שבכתב ושבועל פה.

חלוקה זו מבוססת על דברי הרב צבי יהודה בשיחותיו (דברים עמ' 345-385-390): "עוד שלישייה: כי תבוא, נצבים וילך: ברית... באחיזה ובקישור של ישראל בארץ ישראל... ומהי הברית?... זו תורה וזו חיי עולם נטע בתוכנו" - זו תורה שבעל פה... ותורה שבעל פה נמשכת מתוך תורה שבכתב".

ד. פרשות האזינו וזאת הברכה: סיום התורה כולה - הנהגת ריבוננו של עולם את ישראל לאורך הדורות וברכת משה לשבטי ישראל.

(10) פרשת האזינו: שירת התורה שהיא שירת חייו של ישראל, הכוללת את הנהגת ה' את ישראל מראשית ועד אחרית.

(11) פרשת זאת הברכה: כיעקב אבינו בשעתו, משה רבנו לפני מותו מברך את השבטים. כל שבט לפי צביונו זוכה לנחלה שבה עתידים להתגלות כישרונותיו, כאשר השבטים יחד מהווים חטיבה אחת שלמה, "וְיָמִי כְעֶמְקָךְ יִשְׁרָאֵל גֹּיִ אֶחָד בְּאַרְצְךָ" (דברי הימים א, יז כא).

בסיכום תמציתי זה, ניסינו להראות את התמונה הרחבה, הכוללת והעמוקה של החומש. צריך לזכור שסדר הפסוקים והפרשיות בחומש הוא סדר אלקי עליון, והבנתו פותחת צוהר חשוב להבנת החומש, כפי שכתב **הרב צבי יהודה** בשיחותיו (דברים עמ' 345):

"הסדר הנגלה והברור הזה [של מבנה החומש], הוא כבר חצי פירוש... הוא סדר אלקי עליון נפלא, אמיתי, עובדתי וממשי – סדר הפרשיות, סדר העריכה, סדר הכתיבה, סדר הדיבור. 'משנה תורה' נבנה קומה מעל קומה... ב'משנה תורה' שהוא חזרה על התורה, מופיע כל הבנין השלם של התורה... שנאמר על גבול הכניסה לארץ".

נסכם ונאמר, שפסוקי חומש דברים מהווים מעין חזרה על כל התורה כולה, כאשר מצוות התורה מוארות בה באור חדש, אורה של ארץ ישראל. במשך שלושים ושבעה ימים, מראש חודש שבט ועד ז' באדר, עמד משה לפני העם וחזר על כל התורה בהתאם למדרגת החיים החדשה אליה הגיעו ערב כניסתם לארץ, כפי שכתב **הרב צבי יהודה** בשיחותיו (דברים עמ' 40):

"משה רבינו מבאר את סדר שלשלת ההשגחה – ההנהגה האלקית של עם ישראל, מחורב, דרך כל הגלגולים שהיו במדבר... עד שהגיעו קרוב לארץ... מה היה איתנו ומה איתנו עכשיו ולמה אנו מתכוננים. ב'משנה תורה', התורה חוזרת, מתחדשת מתבררת ומתבארת בהארה חדשה של הופעת כלל ישראל בשלמותו... באווירא דארץ ישראל... השראת השכינה היא בארץ ישראל. התגלות התורה אמת לאמיתה היא בארץ ישראל. שלמות התורה, מצוותיה וכל סידוריה החברתיים מופיעים בארץ ישראל. 'משנה תורה' היא תורה חדשה וישנה גם יחד".

בכל פרשה ובכל פסוק בחומש דברים, רומם משה את העם לקראת יעודו הגדול, ובאר להם את מצוות התורה באור חדש לרגל התחדשות נשמתם עם השיבה לארץ חייהם.

יהי רצון שדברי נבואתו המאירים של הרועה הנאמן בחומש דברים, יחדרו לליבנו, ומתוך כך נזכה להאיר בליבם של תלמידיו את אהבת הארץ וקדושתה, את לימוד התורה וקיום מצוותיה, ומתוך ליבם התמים והטהור יזרמו זרמי חיים לעם כולו למלא את יעודו, להקים בארץ מלכות ומקדש, ונזכה שיתקיימו בנו דברי הנביא **ישעיהו** (ב, ג):

"וְהָלְכוּ עַמִּים רַבִּים וְאַמְרוּ לָכֵן וְנִעְלָה אֵל הָרֹאשׁ אֶל כִּי־תִתְּנוּ אֶלְכִי יַעֲקֹב וְיָרִינוּ מִדְרָגְיוֹ וְנִלְכָּה בְּאַרְחֻתָּיו כִּי מִצִּיּוֹן תֵּצֵא תוֹרָה וְדָבַר ה' מִירוּשָׁלַיִם".